

O ČETIRI MAKEDONSKA KNJIŽEVNA MOĆNIKA

Aleksandar Prokopiev

Prošao je vek od rođenja četiri makedonska književna velikana - Slavka Janevskog (1920.), Blažeta Koneskog (1921.), Koleta Čašula (1921.) i Ace Šopova (1923.).

Retko je i u mnogo većim književnostima da se dogodi da se četiri ovakva književna majstora, takoreći vršnjaka, rodi i jednom, u tako zbijenom hronološkom rasponu od tri godine! Još više, jer svaki za sebe stvara individualizovan kreativan svet, što, ne samo u makedonskom, no i u širem književnom kontekstu, dostiže upečatljiv vrednosni domet. U jednoj svežoj, napetoj i dobro hranjenoj književnosti, dela ove četiri književne figure, moćnog književnog kalibra, traže dublje, novo iščitavanje i prevrednovanje od strane mlađih tumača.

U jednom mom (čisto) subjektivnom poimanju makedonske poezije, pesnički opusi Koneskog, Janevskog i Šopova spadaju u prvih deset, a Šopov je još uvek među mojim nedostignutim pesničkim šampionima. Čašuleva "Crnila" su i dan danas jako i aktuelno dramsko delo, a i drugi (mnogobrojni) pozorišni komadi, kao "Grančica na vetru" ili "Partitura u jednom Mironu", svedoče o njegovom angažovanom, istraživačkom spisateljskom delovanju.

Pokušaću da sagledam ovu četvoricu autora u kontekstu mog dužeg istraživanja o figurama Tribuna, Nomada¹ i Hronisterika i njihove uloge i funkcije u književnom i socijalnom životu. Razume se da važan deo ovakve kvalifikacije nosi i odnos Tribuna, Nomada i Hronisterika prema vlasti, i obratno.

Evo kako, ukratko, objašnjavam njihove osobenosti: Tribun – ustoličeno dejstvo na savremenu kulturu i javnost, suštinski uvidi u jezik i književnu tradiciju, dostojni savetnik i zaštitnik nacionalnog identiteta. U odnosu prema vlasti koristi politički uticaj, ali gradi sliku čoveka iznad partijskih interesa.

Hronisterik ("pozajmljeno" od Viktora Cara Emina) - jak polemički nagon, ponekad, u militarističkom zanosu, opasan rečnik, rođeni kolumnista, čvrsto politički opredeljen, zato često žrtva političkih promena.

Nomad – žanrovski razigran i inovativan, s najširim varijantima – od najveselijeg do najmračnijeg – izučen mimikriranju, iako može da bude meta ogovaranja, u zavisnosti od svog talenta, može biti – ili prethodnik, pionir novih književnih postupaka ili teatralan marginalac.

Imao sam sreće da se sretmem u živo s trojicom od četvorice makedonskih autora. Jedino nisam upoznao Šopova, ali zahvaljujući prijateljstvu s njegovom ćerkom Jasminom, suočio sam se s njegovom radnom sobom, stolom i bibliotekom.

Interesantno je što sam se s Janevskim i Koneskim upoznao na putovanju. Bukvalno. S Koneskim u automobilu, na putu za Kumanovo, gde se održavala promocija njegove zbirke stihova "Crkva" (imao sam čast da budem jedan od promotora), onda večera i povratak, u istom automobilu, prema Skoplju. Na zadnjem sedištu bio sam zbijen između dve lepuškaste omladinke, organizatorke događaja. Koneski je sedeo do šofera, koji je bio sav uzbuđen što vozi takvu ličnost i govorio je preglasno, kao i one omladinke, koje su se osim toga i glasno kikotala na pesnikove tihe šale. S Janevskim pak, upoznao sam se u noćnom vozu Beograd-Skoplje (taj susret sam opisao u jednom svom "antiuputstvu"). Iako smo imali rezervisana mesta u spavaćim kolima, pro-

1 I pored svih mojih nastojanja i argumenata, posle dužih diskusija s prijateljima, shvatio sam da u imenovanju "Klovn" postoje uvrežene jednostranosti koje teško uspevam da prebrodim, pa sam rešio da ga zamenim prihvatljivijom, odgovarajućom, figurom – nomada.

veli smo višečasovni noćni razgovor u hodniku voza. Tempo njegovog govora je bio relativno spor, ali je govorio dugo, pamtim njegov usmeni esej o Márquez-ovom Makнду (docnije povezano s njegovim Kukulinom?).

Koneski i Janevski često se spominju zajedno, s pravom, kao glavni pokretači savremene makedonske književnosti, mada kao autori imaju sasvim različite književne strategije. Kod Janevskog, poezija i proza su kao poplava, prebujna, prepuna nadolazećih reči, koje se kotrljaju nošene bujicom. U Kukulinskom ciklusu ta napregnuta jezična snaga, podojena čudnovatim mitskim reliktima, postaje još voltažnija. To je delimično, mislim, i deo njegove ljudske prirode. Janevski i u svojoj slikarskoj, baštovanskoj, lovačkoj strasti, i u interesu za strip, kao da je od pisanja pozajmivao taj višak energije.

Koneski, naprotiv, je strog, precizan i odmeren stvaralac. Čini se da je pažljivo, smišljeno, planski pripremao građu svojih pesama. Njegova ljubav prema šahu, njegova introvertna zamišljenost oseća se u njegovom poetskom stvaralaštvu koji nalikuje na promišljenu, stabilnu, detaljno uobličenu građevinu. U njegovoj pesničkoj radionici svaki delić alata ima svoju primenu. I čeka da se aktivira, da se uključi u izgradnju poetske stvarnosti.

Koju je figuru svaki od četvorice značajnih makedonskih autora izgradio u javnosti i svom odnosu prema vlasti, kao i ovih prema njemu, potkrepljujem, pre svega, njegovim stvaralačkim specifikama, a dopunjavam recepcijom dela i ličnosti za vreme i posle njegovog života. Čini se da je najočividniji tribunski oreol koji je Koneski zaslužio još u mladosti i koji je godinama i decenijama ojačavao svojim književnim i naučnim uticajem. Tihi Tribun koji je stvorio čete sledbenika i poštovalaca koji na pamet recituju stihove "Vezilje", "Teškoto", "Sterne"... Moć njegove reči se posthumno još uvećava i postaje temeljni oslonac makedonskog kulturnog i nacionalnog identiteta.

Za razliku od Koneskog, koji se potpuno uklapa u tribunsku poziciju, Janevski je mešan tip. Zna se da je posedovao priličnu političku moć i da je uspešno manipulirao s vlašću, ali po svemu sudeći, izgleda da nije ciljao ka mestu Tribuna (koje je i tako neprikosnovenno zauzeo Koneski), te ne može da se okarakteriše ni kao "nesuđeni Tribun" (kao Gane Todorovski, na pr.), a s druge strane, i pored povremene žestine i korišćenja političkih privilegija u međuknjiževnim odnosima, Janevski nije prihvatao hronisteričku ulogu, da

bude u službi drugih prioriteta, osim sopstvenih. Njegove književne ambicije u mnogobrojnim poetskim zbirka, romanima, pripovetkama, scenarijama, dečijoj književnosti... neprestano i snažno su usmerene ka istraživanju književne forme. Iako čitalac prepoznaje njegov stil, on iz knjige u knjigu traži različita stilska rešenja, pri tom preplićući realno i onirično, mitsko i imaginarno. Otuda, ne bih se dvoumio oko stvaralačkih i ljudskih strategija Janevskog da u njima prepoznam nejednostavnu, ponekad zastrašujuću klovnovsku, odnosno nomadsku suštinu.

Tu, izgleda treba još jednom da pojasnim osobenosti ove kategorije pisaca, jer inače oznaka "klovn" može da bude shvaćena (sasvim) pogrešno. Da ponovim: žanrovski sklon hibridizaciji i eksperimentisanju, pisac-klovn se igra, ne zaustavljajući tok teksta, a pri tom, koristeći široku gamu poetičkih sredstava i "trikova", njegovo pismo iznenađuje preokretima.

Čašule, pak, s kojim sam se, preko Nezavisnih, češće susretao, bio je razgovorljiv, nemirne i borbene prirode. I pored docnih godina, pokretao je i ulazio u diskusije, žestoko braneći svoje stavove. Bio sam impresioniran njegovom vitalnošću, fizičkom, ali još više mentalnom, s bistrom, oštrom percepcijom svojih savremenika i epohe. Njegovi razgovori, kao i njegove drame i proza, bili su ispunjeni fabulama i likovima, emotivno naglašeno degustirani. Dok se kod Janevskog prošlost napaja magičnim, kod Čašuleta se osadašnjuje. Autori s naglašenom hronisteričkom osobenošću, bez obzira na svoju poetičku raznolikost (Majakovski, Kiš, Orwell...) aktualiziraju svoja sižea, kada se radi o istoriji, oblikujući ih u poemu, priču, basnu... I najčešće, na neki način, "nagovaraju" čitaoca da se prikloni njihovom stavu. Čašule spada u tu grupu angažovanih pisaca koji osećaju vreme, prošlo i sadašnje, kao podsticaj za delovanje, kao izazov veštini da se umetnički oblikuje etička poruka.

Ostaje Šopov. O njegovoj poeziji sam napisao jedan od svojih najdužih eseja pod naslovom "Nomad Aco Šopov", fasciniran njegovom poetskom moći transformacije, koja je od zbirke pesama "Slij se sa tišinom" do poslednje, "Drvo na brdu", u neprestanom geopoetičkom traganju za sazvučjima između spoljašnjeg i unutrašnjeg pejzaža. Na ovom putešestviju, svaka Šopovljeva knjiga osvaja pesničku teritoriju drugačiju od prethodne, a ipak, ne bi bilo moguće da se razlabave njihove veze, ili još gore, da se razdele, jer putnik-stihotvorac ostaje jedinstven u svojoj promenljivosti.

U njegovom slučaju, iskoristio bih oznaku Pesnik Nomad za onog koji pamti, ali se ne zaustavlja u sećanju. On vidi kako mu život teče, ali kroz svoju protočnu mudrost pročišćava slikovitost spoljašnjeg sveta. U tom poetskom hodu rast stvaralačke snage je očigledan: od najranijih, pisanih zajedno s Janevskim, "partizanskih" zbirki (mada je među njima nezaboravna pesma "Oči"), do sublimiranih "Stihova muke i radosti" prošle su samo dve godine. U svom stvaralaštvu Šopov je imao i duhoviti interval, u satirično-igrivoj zbirci "Jus-univerzum", što će reći da klovn-nomad može, u saglasnosti s inspiracijom, da bude oštar i satiričan. Čast je, i sreća, za jednu nacionalnu književnost, da slavi stogodišnjicu od rođenja četiri autora ranga Janevskog, Koneskog, Čašuleta i Šopova. Njihova dela, oplemenjena spoznajom sveta, otadžbine, ali i samospoznajom, oslobođena od provincijalizma, vezena na makedonskom jeziku, a s univerzalnim karakterom, uzidana su među najznačajnija u savremenoj makedonskoj književnosti.

S makedonskog jezika prevela Jelena Prokopiev